

[https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13\(2\)-7](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13(2)-7)

Кандидат педагогічних наук, старший дослідник **КИРИЛ КОТУН**,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, Україна
E-mail: smartk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3661-6689

ПРОФЕСІЙНА РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОСВІТИ З ХАРЧУВАННЯ ТА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ШКОЛАХ НОРВЕГІЇ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу ролі вчителя у забезпеченні здорового харчування та збереження здоров'я учнів у загальноосвітніх школах Норвегії. Особливу увагу приділено аналізу досліджень з викладання шкільного предмету «Їжа та здоров'я» у Скандинавських країнах, зокрема в Норвегії. Констатовано, що цей предмет відіграє ключову роль у формуванні здорових життєвих звичок учнів, розвиваючи не лише базові знання про харчування та фізичну активність, а й вміння критично мислити щодо вибору продуктів та розуміння впливу харчування на здоров'я. Обґрунтовано, що особливого значення набуває професійний розвиток вчителів, які викладають цей предмет, адже компетентність педагогів стає вирішальною для підготовки майбутнього покоління до життя у гармонії з природою і власним здоров'ям. Підвищення кваліфікації, ознайомлення з останніми дослідженнями та розвиток практичних навичок є ключовими для досягнення цієї мети. Виявлено, що важливість інтеграції предмету «Їжа та здоров'я» у шкільну програму підкреслюється не лише вимогами до освіти вчителів, а й необхідністю адаптації освітніх програм до сучасних умов. Результати досліджень вказують на зростаючу потребу у кваліфікованих вчителях з предметно-специфічною освітою, що становить важливий напрям для подальшого професійного розвитку педагогів у цій галузі. З'ясовано, що вчителі з предметно-специфічною освітою з предмету «Їжа та здоров'я» відчують, що вони більш якісно виконують свою роботу, є більш задоволені викладанням, а також більше працюють над оновленням змісту предмета «Їжа та здоров'я», аніж вчителі без формальної освіти з цього напрямку. Враховуючи важливість предметно-специфічної освіти вчителів для якісного викладання предмету «Їжа та здоров'я», з 2020 року в Норвегії введено магістерську спеціалізацію з напрямку «Їжа та здоров'я» як частину основної педагогічної підготовки вчителів. Зроблено висновок, що як і залучення уваги до важливості здорового харчування та розвиток відповідних навичок в учнів, так і професійний розвиток учителів у цьому напрямі може не лише сприяти покращенню здоров'я нації, але й слугувати прикладом для інших країн.

Ключові слова: Норвегія, вчителі, освітній предмет «Їжа та здоров'я», шкільна програма, предметно-специфічна освіта вчителів.

PROFESSIONAL ROLE OF TEACHERS IN ENSURING INTEGRATIVE EDUCATION ON NUTRITION AND HEALTH FOR PUPILS IN NORWEGIAN SCHOOLS

ABSTRACT

This article focuses on analyzing the role of teachers in promoting healthy eating and preserving the health of pupils in Norwegian primary and secondary schools. Special

attention is paid to the analysis of research on teaching the school subject «Food and Health» in Scandinavian countries, particularly in Norway. It has been established that this subject plays a crucial role in forming healthy life habits among pupils, not only by developing basic knowledge about nutrition and physical activity but also by fostering the ability to think critically about food choices and understanding the impact of nutrition on health. It is defined that the professional development of teachers who teach this subject becomes of paramount importance, as the competency of educators is crucial in preparing the future generation for a life in harmony with nature and their own health. Enhancing qualifications, familiarizing with the latest research, and developing practical skills are identified as a key to achieving this goal. It is discovered that the importance of integrating the «Food and Health» subject into the school curriculum is underscored not only by the requirements for teacher education but also by the necessity to adapt educational programs to contemporary conditions. Research findings indicate a growing need for qualified teachers with subject-specific education, which constitutes a significant direction for further professional development of educators in this field.

It is found that teachers with subject-specific training in “Food and Health” feel that they do their job better, are more satisfied with teaching, and work more on updating the content of the “Food and Health” subject than teachers without formal education in this area. Given the importance of subject-specific teacher education for the quality of Food and Health education, in 2020, Norway introduced a master's degree in Food and Health as a part of the basic teacher education.

The conclusion is made that both drawing attention to the importance of healthy eating and developing relevant skills in pupils, as well as the professional development of teachers in this direction, can not only contribute to improving national health but also serve as an example for other countries.

Keywords: *Norway, teachers, school subject «Food and Health», school curriculum, subject-specific teacher education.*

ВСТУП

В сучасному світі, проблеми здорового харчування та збереження здоров'я набувають все більшої актуальності. Особливу увагу приділяють викладанню предмета «Їжа та здоров'я» у школах Скандинавських країнах. У контексті Норвегії, країни з високим рівнем життя та специфічним скандинавським підходом до освіти та здоров'я, цей предмет відіграє ключову роль у формуванні здорових життєвих звичок учнів. Важливість викладання вчителями предмету «Їжа та Здоров'я» полягає не лише у наданні базових знань про харчування та фізичну активність, а й у розвитку вмінь критичного мислення щодо вибору продуктів, розумінні впливу харчування на здоров'я та здатності приймати відповідальні рішення у сфері особистого добробуту.

Особливе значення в цьому процесі має не лише підготовка, а й професійний розвиток вчителів, які викладають предмет «Їжа та здоров'я». З огляду на скандинавський контекст життя, де значна увага приділяється якості життя, екології та сталому розвитку, компетентність вчителів у цій галузі стає вирішальним фактором у формуванні майбутнього покоління, здатного жити у гармонії з природою та своїм здоров'ям. Підвищення кваліфікації вчителів, ознайомлення їх з останніми науковими дослідженнями у сфері дієтології, психології харчування та фізіології, а також розвиток навичок планування та проведення заходів, спрямованих на просування здорового способу життя, є ключовими для досягнення цих цілей.

Ураховуючи, що норвезькі школи вже мають потужну основу для викладання шкільного предмету «Їжа та здоров'я», зокрема через вимоги до формальної освіти вчителів у цій галузі, подальший професійний розвиток педагогів дозволить зробити освітній процес ще більш ефективним у відповідності до умов сьогодення. Важливо, щоб вчителі не тільки передавали учням актуальні знання, а й виховували в них відповідальне ставлення до власного здоров'я, навчали берегти та цінувати своє тіло та розум, що є невід'ємною частиною скандинавської культури та способу життя.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті полягає у здійсненні аналізу зарубіжних наукових та практичних надбань щодо професійної ролі вчителя у забезпеченні інтеграційної освіти з харчування та здоров'я учнів початкових та середніх шкіл Норвегії.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретична основа статті базується на аналізі наукових праць, які представляють значний інтерес як з теоретичної, так і з практичної точки зору у контексті вивчення важливості викладання предмету «Їжа та здоров'я» у школах Норвегії. Особливу увагу приділено дослідженням скандинавських вчених, що відображають різні аспекти цієї проблематики, включаючи методики викладання, вплив на здоров'я учнів та розвиток професійної компетентності вчителів у цьому напрямі. Серед них варто виокремити таких: Е. Аадленд (E. Aadland), Л. Аарек (L. Aarek), А. Аск (A. Ask), С. Сандвік (C. Sandvik), М. Хелленд (M. Helland) (2020), які вивчали особливості викладання предмету «Їжа та здоров'я» у перші чотири роки початкової школи в Норвегії (Ask et al., 2020); Г. Аадленд (H. Aadland), Т. Арнесен (T. Arnesen), Й. Грьонсдел (I. Grønsdal), М. Еспеленд (M. Espeland), К. Сьомое (K. Sømoe), Г. Уергедахл (H. Wergedahl), А. Хользе (A. Holthe) (2013), які займалися питанням викладання практичних та естетичних предметів на початковому рівні в норвезьких початкових та середніх школах (Espeland et al., 2013); Л. Йоханссон (L. Johansson), К. Саленсмайнд (K. Sælensminde), А. Хеллеве (A. Helleve) (2016), які досліджували суспільні вигоди дотримання дієтичних настанов (Sælensminde et al., 2016). Ці та інші наукові праці скандинавських науковців відіграють важливу роль у формуванні теоретичної основи статті, надаючи комплексний погляд на важливість та специфіку викладання предмету «Їжа та здоров'я» в школах Норвегії, а також акцентуючи на значущості професійного розвитку вчителів у цьому напрямі.

Для реалізації поставленої мети використано комплекс дослідницьких методів: загальнонаукових – аналіз, синтез, систематизація та узагальнення для вивчення праць зарубіжних науковців; конкретнонаукових – інтерпретаційно-аналітичний для аналізу автентичних наукових джерел, прогностичний аналіз для виявлення раціонального та практично ціннісного досвіду в наукових розробках з порівняльної професійної педагогіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В Норвегії обов'язкова школа складається з 10 років навчання для всіх учнів, і напрям «Домашня економіка» є частиною норвезької шкільної програми ще з 1890 року (Askeland et al., 2017). Упродовж років цей напрям зазнав змін у сфері гендерної рівності, оскільки до 1959 року він був обов'язковим лише для дівчат. У 2006 році «Домашня економіка» було замінено конкретним шкільним предметом «Їжа та здоров'я». Предмет залишився обов'язковим у початковій та середній школі Норвегії та має на меті надати учням здатність критично рефлектувати над вибором їжі та страв, а також розвинути кулінарні навички для досягнення здорового способу

життя. У 2015 році норвезьким урядом був сформований Комітет Лудвігсен (Ludvigsen Committee) для вирішення питань стосовно того, що учні мають вчити в школі з перспективою на 20–30 років, які компетентності будуть важливими у подальшій освіті та професійному житті, а також як бути відповідальними членами суспільства (Ludvigsen, 2015). На основі вхідних даних від Комітету Лудвігсен, однією з трьох основних міждисциплінарних тем у базовій програмі з 2020 року запроваджено інтегрований освітній напрям зі здоров'я та життєвих навичок, що означає здатність розуміти та впливати на фактори, які важливі для управління власним життям, сприяють міцному фізичному та психічному здоров'ю учнів та дозволяють їм робити правильні кроки до здорового способу життя (The Norwegian Directorate for Education and Training, 2019).

Здорове харчування є фундаментальним для міцного здоров'я, а нездорова їжа є важливим запобіжним фактором ризику для серцево-судинних захворювань, діабету II типу, ожиріння тощо. Ці фактори добре задокументовані у дослідженні Глобального Тягару Хвороб (Global Burden of Disease) у 2017 році, у якому бере участь Норвегія (Afshin & Collaborators, 2019). Згідно з програмою Норвезького директорату з питань освіти та навчання 2019 року (The Norwegian Directorate for Education and Training, 2019), шкільний предмет «Їжа та здоров'я» в Норвегії є важливим у навчанні учнів, адже вчить їх як планувати, готувати та організовувати спільну трапезу з однолітками відповідно до дієтичних настанов. Крім того, предмет є важливим для учнів у формуванні розуміння того, як їжа впливає на їхнє власне здоров'я. З точки зору громадського здоров'я, великі суспільні вигоди можуть бути отримані в профілактиці неінфекційних хвороб, якщо населення дотримуватиметься дієтичних настанов (Sælensminde et al., 2016). Оскільки харчові звички формуються в ранньому віці дитини та продовжуються розвиватися у дорослому житті (Craigie et al., 2011; Espeland et al., 2013), відповідний шкільний предмет «Їжа та здоров'я» може фундаментально сприяти досягненню життєво корисних навичок у здоровому харчуванні учнів.

Станом на 2018 рік в Норвегії налічувалось 2821 початкових та середніх державних шкіл (згідно зі Статистикою Норвегії), у яких викладали предмет «Їжа та здоров'я». Згідно з опублікованим звітом Статистики Норвегії, що документує формальну кваліфікацію вчителів у предметах, які вони викладають у початковій та середній школі, зазначено, що предмет «Їжа та здоров'я» має найнижчу частку вчителів відповідної кваліфікації, а 6 з 10 вчителів, що викладають предмет «Їжа та здоров'я» у початковій та середній школі зовсім не мають формальної освіти з цього напрямку (Statistics Norway, 2019).

Навчання висококваліфікованих вчителів з предметно-специфічними компетентностями було важливою політичною ініціативою в Норвегії останніх років, оскільки для викладання деяких предметів на рівні початкової школи потрібно здобути 30 кредитів ЄКТС формальної освіти, а на рівні середньої школи – 60 кредитів ЄКТС формальної освіти (The Norwegian Directorate for Education and Training, 2019). Наприклад, вимоги до викладання вчителями предмету «Їжа та здоров'я» у середніх школах передбачають щонайменше 30 кредитів ЄКТС (тобто формальну освіту з цього напрямку) як частину педагогічної підготовки. Ці вимоги застосовуються лише до вчителів, які працюють на постійній основі в школі і найнятих після 1 січня 2014 року. У початковій школі немає вимог до предметно-специфічної освіти вчителів з предмету «Їжа та здоров'я». Відповідно, нещодавно опублікований звіт, що оцінює

політику та зусилля щодо здорового харчового середовища в Норвегії, конкретно пропонує вимагати від вчителів здобувати предметно-специфічну освіту для викладання предмету «Їжа та здоров'я» як засобу посилення роботи з забезпечення належного харчування у публічних секторах (Torheim et al., 2020). Цей факт свідчить про важливість кваліфікованих вчителів для того, щоб викладати предмет, що сприяє веденню здорового способу харчування учнів. «Їжа та здоров'я» – це складний освітній предмет для викладання, і деякі вчителі самі не усвідомлюють відсутності у них потрібної предметно-специфічної компетентності (Ask et al., 2020; Hansen et al., 2015).

У 2020 році зарубіжні та норвезькі дослідники (A. Ask, G. Åbacka, C. Beinert, D. Engeset, E. Hillesund, N. Øverby, P. Palojoki, F. Vik) опублікували дослідження щодо відмінностей у формальній освіті серед норвезьких вчителів з напрямку Домашня економіка (Vik et al., 2020). Метою дослідження було дослідити потенційні відмінності між вчителями з формальною та неформальною предметно-специфічною освітою з предмету «Їжа та здоров'я» з урахуванням рівня школи, статі, віку, досвіду викладання цього предмету, задоволення та вміння якісно навчати в цьому напрямі, а також бачення потенційних потреб в оновленні змісту предмету в школах Норвегії.

Згідно з результатами, 44 % вчителів у загальній вибірці, які займалися викладанням предмету «Їжа та здоров'я», мали формальну освіту з цього напрямку. Крім того, серед вчителів, які викладають предмет «Їжа та здоров'я» у середній школі, лише 49 % були формально кваліфіковані. Вчителі з формальною освітою з предмету «Їжа та здоров'я» мали більший досвід викладання предмету, відчували, що вони якісно виконують свою роботу, були більш задоволені викладанням, а також підтримували оновлення змісту предмету «Їжа та здоров'я», аніж вчителі без формальної освіти з цього напрямку.

Враховуючи, що вимоги до формальної освіти (тобто здобуття 30 кредитів ЄКТС з предмету «Їжа та здоров'я») застосовуються лише до середньої школи та для вчителів, найнятих після 1 січня 2014 року, не дивно, що більша частина вчителів у групі з формальною кваліфікацією викладає на рівні середньої школи. Нові вимоги до здобуття формальної освіти з предмету «Їжа та здоров'я» з 2014 року можуть пояснити, чому лише половина вчителів відповідала вимогам 30 кредитів ЄКТС і чому у групі з формальною кваліфікацією була більша частка молодих вчителів. Це контрастує зі звітом Статистики Норвегії, який виявив, що більша частина старших вчителів мала формальну освіту з предмету «Їжа та здоров'я» порівняно з їхніми молодшими колегами (Statistics Norway, 2019). Також згідно з статистичними даними Норвегії, предмет «Їжа та здоров'я» має найбільшу частку вчителів без предметно-специфічної освіти серед усіх шкільних предметів (Statistics Norway, 2019). Оскільки практичні естетичні предмети, такі як предмет «Їжа та здоров'я», не мають вимог до формальної освіти в початковій школі та мають вимогу 30 кредитів ЄКТС у середній школі, на відміну від деяких інших предметів, це створює розрив у якості викладання між цими предметами і у навчальних досягненнях серед учнів. Предмет «Їжа та здоров'я» має на меті надати учням здатність критично рефлексувати над вибором їжі та страв для дотримання здорового способу життя. Враховуючи важливість предметно-специфічної освіти вчителів для якісного викладання предмету «Їжа та здоров'я», з 2020 року в Норвегії введено магістерську спеціалізацію з напрямку «Їжа та здоров'я» як частину основної педагогічної підготовки вчителів. Таке нововведення сприятиме збільшенню кількості освічених вчителів з цього напрямку і в подальшому підвищить статус самого предмету.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Висновки з аналізу праць норвезьких дослідників підкреслюють критичну роль викладання предмету «Їжа та здоров'я» у школах Норвегії і важливість постійного професійного розвитку вчителів у цій сфері. В контексті Скандинавії, де велика увага приділяється здоровому способу життя і сталому розвитку, освіта у сфері харчування та здоров'я стає ключовим елементом у формуванні свідомого ставлення до власного здоров'я з дитинства. Підвищення кваліфікації вчителів з предмету «Їжа та здоров'я» дозволяє їм ефективно використовувати інноваційні методики навчання, а також адаптувати освітні програми до сучасних викликів у сфері здорового харчування. Це сприяє підвищенню інтересу і залученості учнів, а також формуванню у них розуміння важливості раціонального харчування для збереження здоров'я.

Результати дослідження також вказують на необхідність інтеграції предмету «Їжа та здоров'я» у всі рівні шкільної освіти та здобуття вчителями формальної освіти та кваліфікації з цього напрямку, щоб забезпечити рівномірний розвиток знань і вмінь учнів у цій сфері. Це особливо актуально для Норвегії та інших скандинавських країн, де здоровий спосіб життя і благополуччя громадян є пріоритетними напрямками державної політики. Залучення уваги до цього предмета в контексті скандинавської моделі освіти може стати прикладом для інших країн, які прагнуть покращити здоров'я та добробут своїх громадян.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків буде зосереджено саме на детальному вивченні змісту предмету «Їжа та здоров'я», а також на особливостях професійного розвитку вчителів у цьому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Afshin, A. & Collaborators, G. D. (2019). Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet*, 393(10184), 1958–1972. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(19\)30041-8](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(19)30041-8)
2. Ask, A. S., Aarek, I., Helland, M. H., Sandvik, C., & Aadland, E. K. (2020). The Challenge of Teaching Food and Health in the First Four Years of Primary School in Norway. *JISTE*, 24 (1), 10.
3. Askeland, N., Skjelbred, D., Aamotsbakken, B., & Maagerø, E. (2017). *Norsk lærebokhistorie [Норвезький підручник історії]*. Scandinavian University Press (In Norwegian).
4. Craigie, A. M., Lake, A. A., Kelly, S. A., Adamson, A. J., & Mathers, J. C. (2011). Tracking of obesity-related behaviours from childhood to adulthood: A systematic review. *Maturitas*, 70(3), 266–284. Retrieved from <http://surl.li/qibpo>
5. Espeland, M., Arnesen, T. E., Grønsdal, I. A., Holthe, A., Sømoe, K., Wergedahl, H., & Aadland, H. (2013). *Skolefagundersøkelsen 2011. Praktiske og estetiske fag på barnetrinnet i norsk grunnskole. [Опитування шкільних предметів 2011. Практичні та естетичні предмети на початковому рівні в норвезькій початковій та неповній середній школі]*. Режим доступу <http://surl.li/qibnz>
6. Hansen, L. B., Myhre, J. B., Johansen, A. M. W., Paulsen, M. M., & Andersen, L. F. (2015). *UNGKOST 3 Landsomfattende kostholdsundersøkelse blant elever i 4. og 8. klasse*

i Norge [ДІСТА МОЛОДІ 3. Загальнонаціональне дослідження дісти серед учнів 4- і 8-х класів у Норвегії]. N. I. o. P. Health. Режим доступу <http://surl.li/qibpa>

7. Ludvigsen, S. (2015). *The School of the Future Renewal of subjects and competences*. Official Norwegian Reports NOU Issue. N. M. o. E. a. Research. Retrieved from <http://surl.li/qibor>

8. Sælensminde, K., Johansson, L., & Helleve, A. (2016). *Samfunnsmessige gevinster av å følge kostrådene* [Суспільні переваги дотримання правил харчування]. Режим доступу <http://surl.li/qiboe> (In Norwegian)

9. Statistics Norway (2019). *Pupils in primary and lower secondary school*. Retrieved from <https://www.ssb.no/en/utdanning/statistikker/utgrs>

10. The Norwegian Directorate for Education and Training. (2019b). *Læreplan i mat og helse* [Навчальна програма з харчування та здоров'я]. Режим доступу <http://surl.li/qibom> (In Norwegian)

11. Torheim, L., Løvhaug, A., Huseby, C., Terragni, L., Henjum, S., & Roos, G. (2020). *Sunnere matomgivelser i Norge. Vurdering av gjeldende politikk og anbefalinger for videre innsats* [Здоровіше середовище харчування в Норвегії. Оцінка поточної політики та рекомендації щодо подальших зусиль]. Food-EPI 2020. O. storby/universitetet. Режим доступу <http://surl.li/qibpe>

12. Vik, F. N., Beinert, C., Palojoki, P., Hillesund, E. R., Engeset, D., Ask, A. S., Åbacka, G. & Øverby, N. C. (2020). Differences in formal education among Norwegian Home Economics teachers. *Journal of the International Society for Teacher Education*, 24 (2), 45–59.